

Baróni a magnáti v Uhorskom kráľovstve v 16. storočí¹

GÉZA PÁLFFY

Kľúčové slová: Uhorsko, raný novovek, aristokracia, elity, baróni a magnáti (*barones, magnates*)

Úvod: Uhorská aristokracia po roku 1526

Politickú elitu Uhorského kráľovstva po bitke pri Moháči roku 1526 okrem prelátov tvorila predovšetkým aristokracia.² Týchto vyše päť desiatok rodín v polovici storočia vlastnilo približne 45-50 % územia uhorskej krajiny, aj keď sa toto teritórium v dôsledku osmanskej expanzie v rokoch 1540 - 1560 značne zúžilo. Ich členovia obsadili najdôležitejšie krajinské hodnosti, ovládali stavovské, správne a vojenské posty, boli vedúcimi predstaviteľmi pri rokovaníach s Habsburgovcami, boli vodcami na snemoch a stáli aj na čele stavovských nepokojov; ovládali väčšinu županských funkcií v stoliciach, pričom pomocou svojich familiárov sa im neraz darilo mať pod svojou kontrolou celé regióny. To všetko znamená, že v druhej polovici 16. storočia riadila vnútropolitický život Uhorského kráľovstva relatívne úzka skupina aristokratov a prelátov. Vzostup do svetskej elity kráľovstva sa tak stal túžbou a cieľom nejednej šľachtickej rodiny, bez ohľadu na to, či doma hovorili maďarsky, nemecky, chorvátsky alebo po slovensky.

Dostať sa do radov uhorskej aristokracie sa v tomto období dalo dvoma spôsobmi. Ďalej pretrvávala už zo stredoveku známa tradičná cesta - získaním niektorej krajinskej hodnosti, čo znamenalo dostať sa medzi „skutočných barónov“ Uhorského kráľovstva (*veri barones regni*), zaradiť sa medzi krajinských barónov z titulu úradu – *barones ex officio* alebo

¹ Výskum tejto témy bol podporený výskumným grantovým projektom OTKA K 060 618 a tiež ho umožnili výmenný výskumný program medzi Maďarskou a Slovenskou akadémiou vied.

² O uhorskej aristokracii v 16. storočí pozri: MAKSAY, Ferenc. *Le pays de la noblesse nombreuse*. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1980, s. 18 – 25; MAKSAY, Ferenc. *Magyarország birtokviszonyai a 16. század közepén*. 1 – 2. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1991, 1, s. 1 – 56; PÁLFFY, Géza. *A tizenhatodik század története*. Budapest : Pannonica Kiadó, 2000, s. 141 – 148; pozri aj priekopnícky výskumný projekt Katalin Péter „A magyar arisztokrácia családi kapcsolattörténete a 16 – 17. században”, dostupné na: <http://archivum.piar.hu/arisztokrata/> (záznam z 19.12.2009).

barones officiolati – ako ich označovali po latinsky. K nim patrili od polovice storočia palatín (palatinus), krajský sudca (iudex curiae regiae), chorvátsko-slavónsky bán (*banus Croatiae et Sclavoniae*), taverník (*magister tavernicorum regalium*) a bratislavský župan (*comes Posoniensis*), ako aj tie uhorské kráľovské dvorské hodnosti, ktoré sa v dôsledku vytvorenia spoločného Habsburského dvora vo Viedni stali len titulárnymi funkciami, ako napr. dvorník/dvorní majster (*magister curiae regiae*), dvorník (*magister ianitorum regalium*), stolník (*magister dapiferorum*), pohárnik/čaišník (*magister pincernarum*), stajník (*magister agazonum*) a komorník alebo hlavný komorník (*magister cubiculariorum*).³ Hoci títo posledne menovaní zo svojich pôvodných úloh, ktoré plnili na budínskom dvore, vykonávali len niektoré a aj to len pri korunovačných slávnostiach v Bratislave, prípadne na snemoch, ich vplyv a politická úloha na krajskej úrovni zostávali ako členom Uhorskej rady (*Consilium Hungaricum*) a zástupcom hornej komory snemu predsa len silné.⁴ Neskôr, po strate územia okolo Temeša a vytvorení Sedmohradského kniežatstva, už funkciu temeškého župana a sedmohradského vojvodu Habsburgovci neobsadzovali, personál (*personalis*) zase nepatrili medzi „skutočných barónov“.

Druhou cestou, ako sa dostať medzi aristokraciu, bolo získať barónsky titul. Jeho získanie poskytovalo možnosť, aby synovia krajských hodnostárov (*filius baronum regni*) alebo ich blízki príbuzní mohli zostať členmi elity, alebo aby panovníci mohli získať nových podporovateľov z radov vzrástajúcej sa šľachty a vedúci politici krajiny zase nových priaznivcov – ako napovedá aj ich latinské označenie „menovití (nominálni)“ alebo „prirodzení baróni“ (*barones solo nomine* alebo *barones naturales*). Aj keď niekoľko barónskych titulov udelili Jagelovskí panovníci už na začiatku 16. storočia, napr. príslušníkom rodiny Podmaniczky (1502/6), Drágffy (1507), Török (1507) či Sárkány (1511),⁵ udeľovanie baronátov v Uhorsku sa vo väčšej miere rozšírilo od konca 40. rokov 16. storočia.⁶ Kým teda v období neskorého stredoveku zabezpečovala patričnosť medzi

³ FALLENBÜCHL, Zoltán. *Magyarország fömeltóságai 1526 – 1848*. Budapest : Maecenas Kiadó, 1988.

⁴ PÁLFFY, Géza: Mi maradt az önálló magyar királyi udvarból Mohács után? In G. ETÉNYI, Nóra – HORN, Ildikó (ed.). *Idővel paloták... Magyar udvari kultúra a 16. – 17. században*. Budapest : Balassi Kiadó, 2005, s. 45 – 59; PÁLFFY, Géza. Hofwechsel und Einflussverlust: der ungarische Adel am Hof der Jagiellonen und am Hof Ferdinands I. In FUCHS, Martina – RÉTHELYI, Orsolya – SIPPEL, Katrin (ed.). *Maria von Ungarn (1505 – 1558). Eine Renaissancefürstin*. Münster : Aschendorff, 2007, s. 245 – 260; PÁLFFY, Géza: Koronázási lakomák a 15. – 17. századi Magyarországon. Az önálló magyar királyi udvar asztali ceremóniarendjének korai újkori továbbéléséről és a politikai elit hatalmi reprezentációjáról. In *Századok* 2004, roč. 138, č. 5, s. 1005 – 1101; PÁLFFY, Géza. Krönungsmähler in Ungarn im Spätmittelalter und in der Frühen Neuzeit. Weiterleben des Tafelzeremoniells des selbständigen ungarischen Königshofes und Machtrepräsentation der ungarischen politischen Elite. Teil 1. In: *Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung* 2007, roč. 115, č. 1 – 2, s. 85 – 111.

⁵ SCHILLER, Bódog. *Az örökös förendiség eredete Magyarországon*. Budapest : Kilián Frigyes utóda, 1900, s. 262 – 263; SCHILLER, Felix. Der Ursprung des erblichen Magnatenstandes in Ungarn. In *Zeitschrift für vergleichende Rechtswissenschaft* (Stuttgart) 1903, roč. 16, s. 1 – 39; pozri ešte PÉTER, Katalin. Az örökös förendiség létrejötte. In *Rubicon* 1994, roč. 5, č. 10, s. 16 – 19.

⁶ Túto otázku sme podrobnejšie rozoberali v: PÁLFFY, Géza. *The Kingdom of Hungary and the Habsburg*

aristokratov v prvom rade na osobu sa vzťahujúca donácia hodnosti alebo inej právnej výsady (účasť v boji pod vlastnou zástavou, pozvánka na snem zasielaná na meno - *per regales vocati*, pečatenie červeným voskom), od polovice 16. storočia sa paralelne spustil proces, ktorý túto príslušnosť dedične zaručoval prostredníctvom zvláštnej kráľovskej donačnej listiny (*diploma baronatus*) pre niektorý rod, alebo aspoň jeho vetvu.

Nasledujúca štúdia sa pokúsi podať (vzhľadom na vymedzený rozsah príspevku) stručný prehľad o tejto doteraz málo skúmanej problematike novej aristokratickej skupiny, ktorá do roku 1608 získala barónsky titul.

Z nominálnych barónov (*barones solo nomine*) magnátmi Uhorského kráľovstva (*magnates regni Hungariae*)

Na základe približne polstovky donácií barónskych titulov, ktoré boli udelené od polovice 30. rokov 16. storočia až do roku 1608, môžeme podrobne sledovať proces udeľovania titulov; súpis osôb, ktorým bol titul udelený, uvádzame v tabuľke 1.⁷ Hoci sme sa pri systematickom zhromažďovaní údajov snažili o úplnosť, predsa sa domnievame, že v budúcnosti sa ich celkový počet ešte môže zvýšiť, ale maximálne len o niekoľko prípadov. Môžeme sa teda pokúsiť aj o kvantitatívnu analýzu. Prvá doteraz známa barónska donácia, ktorú získal v polovici augusta 1535 husársky kapitán kráľa Ferdinanda I. (1526-1564) František Nyáry z Bedeghu, ešte do značnej miery pripomínala prax neskorého stredoveku.⁸ V jeho prípade sa povýšenie za baróna (*creatio in Baronem*) výslovne spájalo s rozšírením erbú a výsadou pečatenia červeným pečatným voskom. O dva roky neskôr personál František I. Révay (1527-1542) získal barónsky titul, zatiaľ len pre seba, neskôr roku 1556 ho však dedične získali aj jeho synovia na základe panovníckej donačnej listiny.⁹

Monarchy in the Sixteenth Century. Boulder, Colorado : Social Science Monographs – Wayne, New Jersey : Center for Hungarian Studies and Publications, Inc. – New York : Distributed by Columbia University Press, 2009, s. 109 – 111..

⁷ Čiastkové údaje boli uverejnené (spolu s podrobným súpisom prameňov v: PÁLFFY, Géza. *Szent István birodalma a Habsburgok közép-európai államában. A Magyar Királyság és a Habsburg Monarchia a 16. században*. Akademická doktorská práca (DrSc.). Budapest, 2008, s. 148 – 153; PÁLFFY, G. *The Kingdom of Hungary*, s. 267 – 271, Appendix C; zo staršej literatúry pozri ešte TAGÁNYI, Károly. Az országos levéltárban őrzött vagy följegyzett herczegi, grófi, bárói, honossági és nemesi okleveleknek jegyzéke. I. In *Turul* 1883, roč. 1, č. 1, s. 84 – 86.

⁸ Magyar Országos Levéltár, Budapest (ďalej MOL); Magyar kancelláriai levéltár, Libri regii (ďalej A 57), vol. 1, pp. 305 – 307, Regest: „*Donacio armorum domini Francisci Nyarij de Bedegh, creatio eiusdem in baronem, et ut cera rubea uti possit*”. K jeho životopisu novšie pozri NEUMANN, Tibor: *A Korlátköviek. Egy előkelő család története és politikai szereplése a 15 – 16. században*. Győr: Győri Egyházmegyei Levéltár, 2007, s. 86 – 104.

⁹ Podrobnejšie pozri PÁLFFY, Géza. Különleges úton a Magyar Királyság arisztokráciájába: a Révay család a 16. században. In *Történelmi Szemle* 2009, roč. 51, č. 1, s. 1 – 20; PÁLFFY, Géza. Zvláštna cesta medzi aristokraciou Uhorského kráľovstva: rod Révay v 16. storočí. In MACŪHA, Maroš – KOMOROVÁ, Klára (ed.). *Rod Révai v slovenských dejinách*. Martin : Slovenská národná knižnica, 2010, s. 63-84.

Tabuľka 1. Osoby, ktoré získali uhorský barónsky titul a dôvody jeho získania (1526–1608)

Meno	Dátum	Odôvodnenie získania titulu (typ služby, rodinné zväzky a pod.)
František Nyáry z Bedeghu	16. aug. 1535 V	<i>Vojenské</i> (jazdecký kapitán); <i>nominálne dvorské</i> (dvorský husár)
František I. Révay	1537	<i>Úradnícko-právnicko-intelektuálne</i> (personál)
Gabriel Majláth	13. aug. 1547 Pr	<i>Vplyvný príbuzný</i> - (krajinský sudca Tomáš Nádasdy)
Ján Pethő z Gerse a jeho bratia Gašpar a Baltazár	7. apríl 1549 Pr	<i>Dvorské</i> (vo dvore Márie Habsburskej a <i>vojenské</i> (husársky kapitán)
Štefan Dobó z Ruskej	26. máj 1553 V	<i>Vojenské</i> (Jáger) a <i>nominálne dvorské</i> (dvorský husár) – odvtedy sedmohradský vojvoda
Michal Büdy	Pred 12. marcom 1556	<i>Vojenské</i> a <i>nominálne dvorské</i> (dvorský husár, kapitán Mukačeva)
Michal Révay a jeho bratia Vavrinec, Ján a František II.	Koniec 1556	<i>Úradnícko-intelektuálne</i> (ich otec František I. – personál) a <i>dvorské</i> (Viedeň)
Príbuzenstvo Mikuláša Oláha – príbuzní jeho sestier a nebohého brata Matúša a jeho detí, medzi nimi aj Mikuláš a Krištof Oláhcsászár	16. apríl 1558 V	<i>Úradnícko-intelektuálne</i> a <i>viedenské dvorské</i> (podkancelár, kancelár atď.)
Ladislav Kerecsényi z Kányföldu	30. máj 1559 V	<i>Vojenské</i> (jazdecký kapitán na slavónskych bojiskách, kapitán Sigetváru)
Pavol a Peter Ráttkay z Rátky	30. máj 1559 V	<i>Vojenské</i> (Pavol – jazdecký kapitán na slavónskych bojiskách)
Marek Horváth-Štančic	30. máj 1559 V	<i>Vojenské</i> (služba v pohraničných pevnostiach, kapitán Szigetváru)
Žigmund, Šimon, Pavel a Imrich Forgách z Gýmeša	30. marec 1560 V	<i>Vplyvný brat na dvore</i> (František uh. kráľ. tajomník) a <i>politické</i> (proti Turkom a Zápoľským, Šimon: Lippa, Košice)
Ján Paksy	10. apríl 1560 V	<i>Vojenské</i> (služba v pohraničných pevnostiach: Győr, Veszprém, Pápa, hlavný kapitán v Komárne)
František Zay z Csömöru a synovia	1. júla 1560 V	<i>Vojenské</i> (Eger, Szolnok, Komárno) a <i>diplomatické</i> (Konštantinopol)

Michal Mérey	13. nov. 1563 Ba	<i>Úradnícko-intelektuálne</i> a <i>krajinsko-hodnostárske</i> (kancelársky konzervátor a notár, personál, vicepalatín, uhorský kráľovský radca)
Dominik Dobó z Ruskej	15. nov. 1563 Ba	<i>Vojenské</i> (turecké zajatie, Szatmár) a <i>rôzne</i> (napr. 1551: dovezenie svätej koruny do Viedne)
Mikuláš a Gabriel Dóczy z Veľkej Lúče	1. dec. 1563 V	<i>Dvorské</i> (Gabriel v dvorskej štruktúre dvora cisára, kráľovnej a arcikniežaťa) a <i>vojenské</i> (Mikuláš jazdecký kapitán)
Štefan Dersffy	1. febr. 1564 V	<i>Dvorské</i> (páža) a <i>vojenské</i> (Košice, boje proti Jánovi Žigmundovi, v okolí banských miest proti Turkom)
Gašpar Draskovics a jeho syn Ján	3. aug. 1567 Ba	<i>Vojenské</i> (jazdecký kapitán na slavónskych a uhorských bojiskách) a <i>vplyvný brat na dvore</i> (Juraj uh. kráľ. Tajomník, podkancelár, kancelár)
Peter Kasztellánffy	11. okt. 1569 Ba	<i>Dvorské</i> (na dvore arcikniežaťa Maximiliána) a <i>vojenské</i> (na slavónskych bojiskách)
Ján Krusics z Lupoglavy	8. jan. 1570 Pr	<i>Vojenské</i> (Čabrad', Krupina, banské mestá)
Gašpar Mágochy	Pred 1572	<i>Vojenské</i> (Gyula, por. zák.čl.4/1572)
Synovia Vavrinca Nyáryho z Bedegu (Peter, Štefan, Pavol, Vavrinec) a synovia Ľudovíta Nyáryho (Bernát, Ján a Imrich)	19. dec. 1573 V	<i>Vojenské a politické</i>
Gašpar Alapy	70. roky 16. storočia [pred 1582]	<i>Vojenské</i> (hl. kapitán Kanizse a bán)
Bratia hontianskeho župana Štefana Nyáryho Pavol a Vavrinec, ich bratranec František	16. nov.1580 Pr	<i>Politické a dvorské</i> (na dvore cisára a arcikniežat)
Mikuláš, Tomáš, Ján a Štefan Pálffy z Erdódu	24. apr. 1581 Pr	<i>Dvorské</i> (Mikuláš: na dvore arcikniežaťa a cisára Rudolfa), <i>vojenské</i> (jeho bratia: Čabrad', Győr, Levice, Várpalota)
Štefan Gregoriánczy	11. okt. 1581 Pr	<i>Vojenské a úradnícke</i> (chorvátsko–slavónsky vicebán)
Mikuláš Istvánffy z Kisasszonyfalva	19. jan. 1582 Ba	<i>Dvorské a úradnícke</i> (uh. kráľ. tajomník, radca) – od získania do smrti palatínsky miestodržiteľ
Štefan Illésházy	12. nov. 1587 Pr	<i>Vojenské</i> (služba na pohraničných hradoch vedľa bána Petra Erdődyho, v Leviciach, Győri, <i>úradnícke</i> (uh. komorský radca; župan Liptovskej stolice) a <i>vznešené príbuzenstvo</i> – od udelenia uh. kráľ. dvormajster
Pavol Czobor	6. jan. 1588. Pr	<i>Úradnícko-intelektuálne</i> (krajinský tabulárny sudca, neskôr kráľ. tabulárny radca a radca; por. aj jeho brata Imrich – <i>dvorské</i> a tiež <i>úradnícke</i> – vicepalatín

Žigmund Rákóczi z Felsővadászu	28. aug. 1588 Pr	<i>Vojenské</i> (hlavný kapitán v Szendrő a Jágri)
Ján Szunyogh z Jesenice a Budatína	okolo aug. 1588	<i>Výhodná poloha majetkov</i> , „ <i>dvorské</i> ” <i>príbuzenstvo</i> (manželka Agnesa Liszthyová) a <i>rôzne</i>
Valentín Prépostváry	20. feb. 1589 Pr	<i>Vojenské</i> (služba v pohraničných hradoch pod velením košických hl. kapitánov Lazara von Schwendi a Hansa Ruebera, hl. kapitán hradu Kálló a Košice)
Sebastián Thököly	20. aug. 1593 Pr	<i>Hospodárske</i> (obchodná činnosť, úvery)
Michal Serényi	25. jún 1596 Pr	<i>Vojenské</i> (služba v pohraničných hradoch Tokaj, Szatmár, Kálló, Košice, hl. kapitán Szendrő, Košice)
Benedikt Thuróczy	1. apr. 1599 Pr	<i>Vojenské</i> (jazdecký kapitán na slavónskych bojiskách)
Juraj Thurzo z Betlanoviec	10. júl 1599 Pr	<i>Dvorské</i> (na dvore arcikniežaťa Ernesta), <i>vojenské</i> (počas 15-ročnej vojny) a <i>rodinné zásluhy</i>
Pavol Melith	Pred 1603	<i>Vojenské</i> (jazdecký kapitán v Szatmári)
Michal Konzky	10. máj 1603 Pr	<i>Vojenské</i> (na chorvátsko-slavónskych bojiskách)
Mojžiš III. Szunyogh z Jesenice a Budatína	28. okt. 1604 Pr	<i>Vzdelanosť</i> , uhorské a sliezske <i>majetky</i> , „ <i>dvorské</i> ” <i>príbuzenstvo</i> (matka: Žofia Liszthyová)
Štefan Csáky	Pred 1605	<i>Finančné a politické</i> (podpora generála Giorgia Bastu a kráľa Rudolfa počas 15-ročnej vojny)
Peter a Pavol Apponyi z Veľkých Oponíc	28. jún 1606 Pr	<i>Vojenské</i> (počas 15-ročnej vojny) a <i>politické</i> (Pavol: príprava Viedenského mieru)
Ondrej a Štefan Osztrósics	28. jún 1606 Pr	<i>Vojensko-úradnícke zásluhy otca</i> (Ján - trenčiansky župan a dvorský husár) a <i>politické</i> (príprava Viedenského mieru)
Ondrej Jakusics	[asi 28. jún] 1606 Pr	<i>Vojenské zásluhy otca</i> (František – vicegenerál Győru) a <i>politické</i>
Ladislav Pethe a jeho deti (Martin, Juraj, Štefan, Anna a Judita)	24. sept. 1606 Pr	<i>Vojenské</i> (košický vicekapitán) a <i>vplyvný brat na dvore</i> (Martin uh. kráľ. kancelár a kráľ. miestodržiteľ)
Františiel Alaghy z Bekényu	3. máj 1607 Pr	<i>Úradnícke</i> (radca hornouhorských komisárov), <i>vojenské</i> (obliehanie Filakova, Hatvanu, bitka pri Mezőkeresztesi, oslobodenie Oradey a <i>zásluhy otca</i> (Ján notár Uhorskej kancelárie), resp. príkoria spáchané Štefanom Bocskaiom a za jeho katolícke náboženstvo)

Ludovít Rákóczi z Felsővadászu	5. nov. 1607 Pr	<i>Vojenské</i> (dôstojník na pohraničnom hrade Kálló a vojak v 15-ročnej vojne)
Štefan Hosszútóthy	5. mar. 1608 Pr	<i>Dvorské</i> („ <i>in aula caesarea laudabiliter versatus</i> “), <i>úradnícke</i> (uhorský kráľovský radca, hraničný komisár) a <i>zásluhy príbuzných</i> (Juraj: diplomat)
Benedikt Pográny a synovia (Ján, Štefan, Juraj)	5. mar. 1608 Pr	<i>Vojenské</i> (dôstojník pohraničných hradov a vojak v 15-ročnej vojne) a <i>politické</i> (príprava Viedenského mieru – odvtedy uh. kráľ. radca)
Tomáš Vízkelethy	5. mar. 1608 Pr	<i>Úradnícke</i> (komorské, výplatca), <i>rodinné úradnícke a dvorské</i> (Jakub v Uhorskej dvorskej kancelárii a Krištof v Dvorskej komore) a <i>politické</i> (príprava Viedenského mieru)
Daniel Pongrácz	5. mar. 1608 Pr	<i>Politické</i> (v Hornom Uhorsku)

Vysvetlivky: V = Viedeň, Ba = Bratislava, Pr = Praha

Ako vidno z tabuľky, v období od udelenia barónstva Františkovi I. Révayovi (1537) až do smrti kráľa Ferdinanda v roku 1564 – predovšetkým na radu svojich uhorských radcov, medzi ktorými okrem prelátov sedeli najmä „skutoční baróni“ – bolo medzi barónov povýšených pätnásť osôb, resp. rodov. Vďaka tomu sa v Uhorskej dvorskej kancelárii, ktorá v rokoch 1540 - 1550 pôsobila prevažne vo Viedni, upevnilo v listinách používanie pojmu „urobiť barónom“, ktorý sa v Kráľovských knihách (*Libri regii*) obvykle zapísal v podobe *Creatio in Baronem regni Hungariae*.¹⁰ Napomohla tomu aj skutočnosť, že listina z roku 1549, ktorou bol ako štvrtý v poradí povýšený do barónskeho stavu vynikajúci vojak a neskôr viedenský dvoran Ján Pethő z Gerse,¹¹ sa dostala aj do jednej knihy formúl kancelárie,¹² pričom ju zapísali aj do Kráľovských kníh.¹³ Oplatí sa pritom poznamenať, že listinu vystavenú konštantínopolskému vyslancovi Františkovi Zayovi, ktorá má podobný text, v roku 1560 sem neprepísali, ale zaznamenali ju do druhej knihy formúl kancelárie pod rovnakým označením *Creatio in Baronem regni Hungariae*.¹⁴ Vďaka stále častejším donáciám sa od 60.

¹⁰ *Creatio in Baronem regni Hungariae*: MOL, A 57, vol. 2, p. 80 (1544); vol. 3, p. 143 (1553); vol. 3, p. 576 (1559); vol. 3, p. 687 (1560); vol. 4, p. 231 (1581); *Creatio in Baronem*: tamže vol. 2, p. 254 (1547); vol. 3, p. 890 (1567); vol. 4, p. 238. (1582) etc.

¹¹ O jeho kariére por. novšie práce PÁLFFY, Géza. A magyar nemesség bécsi integrációjának színterei a 16. – 17. században. In FODOR, Pál – PÁLFFY, Géza – TÓTH, István György (ed.). *Tanulmányok Szakály Ferenc emlékére*. Budapest : MTA TKI Gazdaság- és Társadalomtörténeti Kutatócsoportja, 2002, s. 325 – 328; PÁLFFY, Géza. Medien der Integration des ungarischen Adels in Wien im 16. und 17. Jahrhundert. In *Collegium Hungaricum-Studien* (Wien) 2002, roč. 1, s. 78 – 80.

¹² Országos Széchényi Könyvtár, Budapest (ďalej OSZK); Fol. Lat. 2238. [Illésházyovská kniha formúl] fol. 90 – 91. Od exempláru uverejnenom v Kráľovských knihách sa v niektorých slovách a na niektorých miestach aj v slovoslede odlišuje, ide o vzor bez dátumu, namiesto mena sa ku koncu textu na jednom mieste objavuje písmeno t., obvyklé vo formulách, čo dokazuje, pre kanceláriu sa napokon vzorom nestal konečný text, ale niektorý z konceptov.

¹³ MOL, A 57, vol. 2, pp. 324 – 325. Tu chceme upozorniť, že originál barónskeho diplomu bol ešte roku 1912 uchovávaný v archíve jednej vetvy rodu (UNGHVÁRY, Ede. *Sztropkó és várának története*. Huszt: Zemplén nyomda, 1912, s. 145), ale o ďalšom osude tohto archívu dnes nevieme.

¹⁴ KOVACHICH, Martinus Georgius. *Formulae solennes styli in cancellaria curiaque regum, foris minoribus ac locis credibilibus authenticisque regni Hungariae olim usitati...* Pest: Typis Matthiae Trattner, 1799, s. LXXX,

rokov 16. storočia povýšenie do barónskeho stavu stávalo stále viac len udeľovaním barónskeho titulu, a tak sa do Kráľovských kníh nad texty, ktoré obvykle z veľkej časti zachovávajúce starú formulu, nadpísali výraz *Donatio Baronatus*.¹⁵

Ferdinand Habsburský a jeho nasledovníci teda nielenže prevzali tento nový spôsob vytvárania elity od Jagelovských panovníkov, ale vo formovaní uhorskej aristokracie ho od polovice 16. storočia stále častejšie aj využívali. Dopomáhala tomu zrejme aj skutočnosť, že v rakúskych dedičných krajinách bolo darovanie titulu *Freiherr* starým zaužívaným zvykom. Noví baróni potom disponovali – ako to je zakotvené v spomínanej listine, udelenej Jánovi Pethőovi roku 1549, ktorá sa stala formulou – „*všetkými milosťami, právami, hodnosťami, oslobodeniami a výsadami, ktoré vlastnili baróni Uhorského kráľovstva alebo podľa práva či starých zvykov alebo z iných dôvodov*“.¹⁶ Takto smeli noví baróni, nazývaní *barones titulares* – podobne ako „skutoční baróni“ – pečatiť svoje písomnosti červeným pečatným voskom, na zasadanie hornej tabule snemu dostávali osobné pozvánky (*regales*) a prináležal im titul *magnificus*. V rokoch 1560 až 1580 vďaka mnohým donáciám – ako môžeme vidieť v tabuľke 1 – narástol počet príslušníkov nových barónskych rodín natoľko, že niekoľkonásobne prevýšil počet krajiných hodnostárov; preto užívateľov titulu *magnificus* začali stále častejšie označovať jednoducho magnátmi (*magnates* alebo *simplices magnates*).¹⁷

Táto zmena sa postupne ukázala tak v texte donačných listín, ako aj v záhlavných regestoch Kráľovských kníh, a tiež v knihách formulárov kancelárie. V listine palatínskeho miestodržiteľa Michala Méreyho (1562 - 1572) z konca roku 1563 – na rozdiel od dovtedy zaužívaného výrazu *coetus/numerus baronum* – sa už objavuje termín *numerus baronum seu magnatum*,¹⁸ ktorý sa potom v rokoch 1570 - 1580 postupne upevňuje v približne tucte listín. Tak roku 1593 na začiatku listiny pre Sebastiána Thökölyho sa dovtedy obvyklé *Creatio in Baronem* alebo *Donatio Baronatus* zmenilo na *Collatio tituli Magnificentiae* (neskôr skrátené

Nr. 293. Pôvodný exemplár listiny sa v rodovom archíve zachoval dodnes: Slovenský národný archív, Bratislava (ďalej SNA); Rodový archív Zayovcov z Uhrovca [Uhrovecký archív (ďalej ZÚ)], Lit. F, Fasc. 1, Nr. 4.

¹⁵ Pozri napr. MOL, A 57, Vol. 3, p. 806 (1564); vol. 3, p. 967 (1570).

¹⁶ *omnibus illis gratiis, privilegiis, honoribus, immunitatibus et exempcionibus, quibus caeteri dicti regni Hungariae barones sive de jure, sive consuetudine regni, sive aliter qualitercunque utuntur et fruuntur...* MOL, A 57, vol. 2, p. 325.

¹⁷ Pozri napr. KOVACHICH, Martinus Georgius. *Scriptores rerum Hungaricarum minores, hactenus inediti, synchroni, aut proxime coaevi...* Tom. I – II. Budae : Typis Regiae Universitatis, 1798, II, s. 225 – 228, Nr. XIX (1569); FRAKNÓI, Vilmos – KÁROLYI, Árpád (ed.). *Monumenta comitialia regni Hungariae / Magyar Országgyűlési Emlékek történeti bevezetésekkel*. I – XII. (1526 – 1606). Budapest : Ráth Mór, 1874 – 1917, VII, s. 137 – 138, Nr. II (1582); IX, s. 486 – 487, Nr. II – III (1601); X, s. 83, Nr. X (1602), s. 199 – 200, Nr. X (1603), s. 430, Nr. X (1604); XI, s. 78 – 79, Nr. 15 (1605); XII, s. 722, Nr. 127 (1606); Österreichisches Staatsarchiv Wien (ďalej ÖStA); Haus-, Hof- und Staatsarchiv (ďalej HHStA), Ungarische Akten (Hungarica), Comitalia Fasc. 395, Konv. B, fol. 1 – 2 (Jan. 1608); SCHILLER, B. *Az örökös főrendiség*, s. 262 – 273; vid' novšie GUSAROVA, Tatjana. A 17. századi magyar országgyűlések résztvevői. In *Levéltári Közlemények* 2005, roč. 76, č. 2, s. 93 – 148, pozri aj spomínanú databázu aristokracie <http://archivum.piar.hu/arisztokrata/> (stiahnuté 19. 12. 2009)

¹⁸ „*in numerum aliorum fidelium baronum seu magnatum dicti regni nostri Hungariae...*” MOL, A 57, vol. 3, p. 792.

na *Collatio Magnificentiae*).¹⁹ Niekoľko desaťročí trvajúci vývoj pekne zakotvila na začiatku 17. storočia už spomínaná kancelárska kniha formúl, ktorá obsahuje listinu pre Pethóa. Do nej sa dostali listiny vydané pre Ondreja Jakusicsa, ako aj Ondreja a Štefana Osztrozsicsovcov z konca júna 1606, ktoré poslúžili ako vzory pre budúcnosť – už s výrazmi *Collatio tituli Magnificentiae* a *Creatio in Magnificum*, ktoré sa v priebehu storočia postupne ustálili a vykazovali len nepatrné textové varianty.²⁰

Výsledkom vývoja v 16. storočí teda bolo, že z nominálnych barónov (*barones solo nomine*) sa postupne vytvoril stav magnátov Uhorského kráľovstva (*ordo magnatum*). Ich účasť na snemoch, na ktorých zasadali spolu s krajinskými barónmi zastávajúcimi krajinské hodnosti (*veri barones regni, barones officiolati*) ako príslušníci *druhého stavu* (*barones seu magnates*), resp. spolu s prelátmi v Hornej tabuli Uhorského snemu (*Tabula Superior*), bol napokon právne zakotvený v známom 1. zákonnom článku po korunovačného snemu roku 1608.²¹

Rôznymi cestami do magnátskeho stavu

Do vytúženého magnátskeho stavu mohlo viesť viacero ciest. Hoci šľachtici vyhľadávali rôzne spôsoby povýšenia, rovnako ako sa aj aristokrati pokúšali o získanie rôznych hodností všelijakými cestičkami. Na základe nami skúmanej vzorky takmer polstovky udelených barónskych titulov sa už môžeme pokúsiť o stanovenie určitých kariérnych postupov a typov. Tieto môžu byť ďalej spresnené podrobnejším výskumom jednotlivých rodín; veď sa mohlo stať, že pri vzostupe jednej konkrétnej osoby nezohrali zásadnú úlohu iba zásluhy, ktoré sú na listine výslovne uvedené. Ako eklatantný príklad môže slúžiť prípad Štefana Illésházyho, neskoršieho palatína (1608-1609). Jeho barónska listina z roku 1587 vyzdvihla „iba“ rôzne vojenské zásluhy, jeho pôsobenie ako kráľovského komisára a uhorského komorského radcu.²² Ako dokazujú najnovšie výskumy,²³ najdôležitejšiu úlohu pri udelení barónstva

¹⁹ *Collatio tituli Magnificentiae*: MOL, A 57, vol. 5, p. 76 (1593); vol. 5, p. 225 (1596); vol. 5, p. 335 (1599); vol. 5, p. 729 (1604); vol. 5, p. 744 (1606); vol. 5, p. 747 (1606); vol. 5, p. 749 (1606); vol. 5, p. 794 (1606); *Collatio Magnificentiae*: tamže vol. 5, p. 827 (1607); vol. 5, p. 890 (1607); vol. 5, p. 880 (1608); vol. 5, p. 880 (1608); vol. 5, p. 885 (1608).

²⁰ Osztrozsics: OSzK Kt. Fol. Lat. 2238, fol. 148. (Od exemplára v Kráľovských knihách sa na viacerých miestach odlišuje, znie na meno Ondreja a Štefana Osztrozsicsovcov v množnom čísle, vzorový exemplár ešte neobsahuje časti vzťahujúce sa na stašieho, resp. mladšieho Jána Osztrozsicsa; to dokazuje, že nie konečný text, ale niektorý koncept sa stal vzorom). Jakusics: tamže fol. 170 – 171. (Na konci textu väčšia časť chýba, resp. namiesto mena je na jednom mieste vo formulách obvyklé písmeno n.).

²¹ MÁRKUS, Dezső (ed.). *Magyar törvénytár. (Corpus Juris Hungarici) 1608 – 1657. törvényzikkék*. Budapest : Franklin-Társulat, 1900, s. 24 – 25; najnovšie pozri SZIJÁRTÓ, M. István. *A diéta. A magyar rendek és az országgyűlés 1708 – 1792*. Budapest: Osiris Kiadó, 2005, s. 43 – 49, 408 – 413, 424 – 436; BÉRENGER, Jean – KECSKEMÉTI, Charles. *Parlement et vie parlementaire en Hongrie 1608 – 1918*. Paris : Champion, 2005, s. 22 – 33; BÉRENGER, Jean – KECSKEMÉTI, Károly. *Országgyűlés és parlamenti élet Magyarországon 1608 – 1918*. Budapest : Napvilág Kiadó, 2008, s. 15 – 23.

²² MOL, A 57, vol. 4, p. 490 a ÖStA Allgemeines Verwaltungsarchiv (ďalej AVA), Finanz- und Hofkammerarchiv, Hofkammerarchiv (ďalej HKA), Familienakten I 30, fol. 1.

²³ PÉTER, Katalin. Illésházy Istvánról. In HORVÁTH, Zita (ed.). *Tanulmányok Bocskai Istvánról. A 2006. április 22-én megrendezett konferencia előadásai*. Miskolc : Miskolci Egyetem, 2008, s. 131 – 138; PÁLFFY,

zohralo jeho urodzené zahraničné a uhorské príbuzenstvo - viedenský hlavný dvormajster (*Obersthofmeister*) Adam von Dietrichstein a Mikuláš Pálffy, cisársky komorník, uhorský komorský majster a komárňanský hlavný kapitán - resp. tá zvláštna skutočnosť, že obaja sa spolu s Illésházym snažili prevziať politický a hospodársky vplyv ich spoločného príbuzného, Jána Krusicsa, ktorý zomrel roku 1580 (a bol mimochodom, taktiež z radu nových barónov, titul získal roku 1570).

Príklad Františka Nyáryho a Jána Pethőa, ako aj neskôr viacerých ich potomkov, dobre poukazuje na skutočnosť, že najčastejším spôsobom získania barónskeho titulu v 16. storočí bola vojenská služba a to najmä na miestach novovznikajúceho protitureckého obranného systému alebo na chorvátsko-slavónskych bojiskách. Toto zohralo dôležitú úlohu najmenej pri dvoch tretinách z celkového počtu nových barónov, alebo sa vojenské zásluhy družili spolu s inými službami (najmä na dvore a v politickom živote), ako to bolo v prípade Dóczyovcov, Štefana Dersffyho, Petra Kasztellánffyho alebo na začiatku 17. storočia v prípade Apponyovcov a Pogrányovcov. U niektorých osôb môžeme hovoriť o výlučne vojenskej kariére ako dôvode udelenia barónstva – napr. u Ladislava Kerecsényiho, Pavla Rátkayho a Marka Horvátha, ktorí boli všetci povýšení na barónov v ten istý deň, 30. mája 1559. Ku koncu storočia tento dôvod povýšenia potvrdzuje aj kariéra Valentína Prépostváryho, Michala Serényiho, Benedikta Thúröczyho a napokon aj Ľudovíta Rákócziho. Táto skutočnosť nie je vôbec prekvapujúca, veď protiosmanská obrana bola najdôležitejšou výzvou i úlohou 16. storočia, čo samozrejme silno vplývalo aj na štruktúru svetskej elity. V druhej polovici storočia až 70 % nositeľov titulu krajinských barónov zastávalo počas svojho života post hlavného kapitána niektorého pohraničného hradu;²⁴ dokonca podľa najnovších výskumov spomedzi desiatich palatínov, ktorí tento post zastávali v priebehu 16. a 17. storočia, jedine Pavol Pálffy nemal vysokú vojenskú hodnosť.²⁵

Na prvý pohľad – ale iba na prvý – je situácia v službe a v kontaktoch na habsburskom dvore o niečo prekvapivejšia. V posledných rokoch sme poukázali na to, že v protiklade s budínskym dvorom bola prítomnosť uhorskej šľachty na viedenskom, resp. pražskom dvore Habsburgovcov len zanedbateľná, sotva dosahovala niekoľko percent.²⁶ Napriek tomu pri

---

Géza. Pozsony megyéből a Magyar Királyság elére. Karrierlehetőségek a magyar arisztokráciában a 16. – 17. századfordulóján (Az Eszterházy, a Pálffy és az Illésházy család felemelkedése). In *Századok* 2009, roč. 143, č. 4, s. 862 – 866; PÁLFFY, Géza. Der Aufstieg der Familie Esterházy in die ungarische Aristokratie. In GÜRTLER, Wolfgang – KROPF, Rudolf – KRENN, Martin (ed.). *Die Familie Esterházy im 17. und 18. Jahrhundert. Tagungsband der 28. Schläiningen Gespräche 29. September – 2. Oktober 2008*. Eisenstadt : Amt der Burgenländischen Landesregierung, Abteilung 7 – Landesmuseum, 2009, s. 23 – 28.

²⁴ PÁLFFY, G., *The Kingdom of Hungary*, ref. 6, s. 110 – 111.

²⁵ PÁLFFY, G. *Pozsony megyéből*, ref. 23, 882, tabuľka 5; PÁLFFY, G. *Der Aufstieg der Familie Esterházy*, ref. 23, s. 46, tabuľka 5.

²⁶ PÁLFFY, Géza. A magyar nemesség I. Ferdinánd bécsi udvarában. In *Történelmi Szemle* 2003, roč. 45, č. 1 – 2, s. 45 – 59; BŮŽEK, Václav – PÁLFFY, Géza. Integrace šlechty z českých a uherských zemí ke dvoru Ferdinanda I. In *Český časopis historický* 2003, roč. 101, č. 3, s. 542 – 581; PÁLFFY, Géza. Der ungarische Adel am Wiener Hof König Ferdinands I. In FUCHS, Martina – OBORNI, Teréz – UJVÁRY, Gábor (ed.). *Kaiser Ferdinand I. Ein mitteleuropäischer Herrscher*. Münster : Aschendorff, 2005, s. 95 – 110.

snahách dostať sa do radov aristokracie – podobne ako v období neskorého stredoveku – mohla znamenať služba na dvore zásadný posun, aj keď bola často kombinovaná aj s inými službami. Tak to bolo napríklad v prípade Jána Pethóa, Révayovcov, Dóczyovcov alebo Nyáryovcov. To všetko však nebolo inak – a to by sme tiež chceli zvlášť zdôrazniť – ani medzi „skutočnými barónmi“, teda medzi krajinskými hodnosťami. Medzi rokmi 1550 až 1608 totiž viac ako polovica (52 %) krajinských barónov slúžila predtým kratšiu alebo dlhšiu dobu na Habsburskom dvore, ako to dokazujú aj údaje z tabuľky 2.²⁷

Tabuľka 2. *Dvorská služba krajinských a nominálnych barónov Uhorského kráľovstva na Habsburskom dvore (od 50. rokov 16. storočia do roku 1608)*

Hodnosť	Počet zastávajúcich hodnosť	Počet a percentuálny podiel osôb, zastávajúcich hodností, ktoré predtým slúžili na dvore
Krajinský sudca	7	3 (43 %)
Chorvátsko–slavónsky bán	8	3 (38 %)
Taverník	4	2 (50 %)
Spolu	19	8 (42 %)
Uhorský kráľovský stajník	4	2 (50 %)
Uhorský kráľovský komorník	5	4 (80 %)
Uhorský kráľovský dvormajster	4	1 (25 %)
Uhorský kráľovský stolník	4	2 (50 %)
Uhorský kráľovský dverník	5	4 (80 %)
Uhorský kráľovský čašník	5	3 (60 %)
Spolu	27	16 (59 %)
Všetci spolu	46	24 (52 %)

Spomedzi mladých aristokratov, ktorí slúžili na viedenskom alebo pražskom dvore Habsburgovcov, sa aj na tomto mieste oplatí vyzdvihnúť neskoršieho palatína Juraja Thurzu (1609-1616), ktorý sa – podobne ako niekoľko jeho ďalších druhov (1553: Štefan Dobó, 1581: Mikuláš Pálffy alebo 1587: Štefan Illésházy) – v júli 1599 naraz stal barónom z dôvodu získania hodnosti uhorského kráľovského pohárnika a titulárnym barónom, teda magnátom.²⁸ Je menej známe, že Thurzo od roku 1584 počas 11 rokov dostával plat, neskôr získal aj titul – najprv ako stolník, neskôr ako pohárnik – na dvore arcikniežat'a Ernesta, pričom sa viackrát zúčastnil na kratší či dlhší čas po boku generálov banského okolia a Preddunajska Františka

²⁷ Prvé publikovanie rozšírenejšej verzie tabuľky: PÁLFFY, Géza. Közép-Európa védőbástyája és éléskamrája (1526 – 1711). In MAROSI, Ernő (ed.) *Európa színpadán. Magyarország ezeréves hozzájárulása az európai közösség eszméjéhez*. Budapest : Balassi Kiadó, 2009, s. 101, tabuľka 5; PÁLFFY, Géza. The Bulwark and Larder of Central Europe (1526 – 1711). In MAROSI, Ernő (ed.) *On the Stage of Europe. The millennial contribution of Hungary to the idea of European Community*. Budapest : Balassi Kiadó, 2009, s. 101, tabuľka 5.

²⁸ ÖStA AVA HKA Familienakten D–T 143, fol. 6 – 7; Je zaujímavé, že v koncepte Uhorskej dvorskej kancelárie v Prahe sa uvádza mylne, ale celkom jednoznačne 10. august. MOL, A 129, Magyar kancelláriai levéltár, Minutae Pragenses, 10. 08. 1599.

Dobóa a Mikuláša Pálffyho na bojoch, či už na pohraničných hradoch alebo priamo v poli, zároveň zastával medzičasom získaný titul oravského župana, dokonca na jar 1590 sa dostal v diplomatickej misii aj do Sedmohradska.²⁹

Čisto dvorskú kariéru si pred získaním barónskeho titulu vybudoval jedine Mikuláš Pálffy,³⁰ aj keď v jeho barónskej listine sa okrem nej vyzdvihuje aj jeho urodzené príbuzenstvo (Erdődyovci a Dersffyovci).³¹ Od roku 1565 bol spolu s arcikniežatom Rudolfom vychovávaný na dvore cisára Maximiliána (1564 - 1576), dokonca ho na určitý čas sprevádzal aj na jeho ceste do Španielska. Roku 1572 bol už na dvore arcikniežata stolníkom (*Truchseß*), potom tzv. *Panatier*-om a krájačom (*Vorschneider*), nakoniec od roku 1575 pôsobil ako *Oberstsilberkammerer* a tento post zastával aj neskôr na cisárskom dvore. Od roku 1579 bol jediným skutočným uhorským komorníkom. Vďaka tu získaným kontaktom sa mu podarilo dosiahnuť najzávratnejšiu kariéru v Uhorskom kráľovstve v 16. storočí. Napriek tomu sa však aj v jeho prípade dvorská služba doplnila o diplomatickú a bol stále častejšie poverovaný rôznymi úlohami v krajine. Podľa niekoľkých novoobjavených údajov bol totiž Pálffy vyslaný na jeseň roku 1574 do Istanbulu, na začiatku roku 1575 zase do Budína.³² Súčasne so získaním barónskeho titulu sa aj on stal „skutočným barónom“, konkrétne bratislavským županom, a krátko na to aj uhorským komorským majstrom.

Kontakty na dvore boli mimoriadne dôležité aj z iného hľadiska. Spomedzi uhorských (vice)kancelárov, ktorí pôsobili na habsburskom dvore, sa Mikulášovi Oláhovi, Františkovi Forgáchovi, Jurajovi Draskovicsovi a Martinovi Pethemu podarilo získať barónsky titul pre príslušníkov svojej rodiny, teda pozdvihnúť ich do radov svetskej elity, čo sa týkalo asi 10 percent barónov danej doby. O niečo výraznejší mohol byť vplyv krajinských hodnostárov na povyšovanie ich príbuzných, ako napríklad v prípade Gabriela Majlátha a jeho blízkeho príbuzného, vtedajšieho krajinského sudcu (a neskoršieho palatína) Tomáša Nádasdyho;

²⁹ Bez nároku na úplnosť: ÖStA AVA Gräfllich Harrach'sches Familienarchiv (Depositum) Kart. 797, 30. 06. 1585; spolu počas 11 rokov, až do smrti arcikniežata vlastnil titul pohárnika: ÖStA AVA HKA Familienakten D–T 143, fol. 54; Arcikniža ho v 11 jemu napísaných listoch v r. 1587-1592 oslovuje raz pohárnikom, inokedy stolníkom Štátny archív v Bytči (ďalej ŠA Bytča); Oravský komposesorát – Thurzovská korešpondencia (ďalej OK TK) Inv. č. 161, passim. Vedľa Dobóho a Pálffyho ako uhorský jazdecký kapitán v Leviciach: tamže Inv. č. 161, 11. 04. 1588; v Nových Zámkoch: tamže 26. 10. 1591 a ISTHVANFI, Nicolaus: *Historiarum de rebus Ungaricis libri XXXIV*. Colonia Agrippina : Sumptibus Antonii Hierati, 1622, s. 586 (1590); o sedmohradskej misii: ŠA Bytča, OK TK Inv. č. 366, 10. 03. 1590.

³⁰ K tomu pozri PÁLFFY, Géza. A Pálffy család felemelkedése a 16. században. In FUNDÁRKOVÁ, Anna – PÁLFFY, Géza (ed.): *Pálffyovci v novoveku. Vzostup významného uhorského šľachtického rodu. Zborník z vedeckej konferencie Bratislava 20. mája 2003*. Bratislava – Budapest: Spoločnosť Pro História – Academic Electronic Press, 2003, s. 30 – 34; MIKÓ, Árpád – PÁLFFY, Géza. A pozsonyi ferences templom késő reneszánsz és kora barokk síremlékei. In *Művészettörténeti Értesítő* 2005, roč. 54, č. 3 – 4, s. 330 – 331.

³¹ „*praeterea cum majores quoque ipsorum, ac praecipue familia Erdődyana, a qua paternam, Dersffyana vero, a qua maternam ducunt originem, diversis occasionibus, et temporibus diversa et cumulata servitia praestiterint, magnasque res domi et foris, paceque et bello gesserint, atque ii honestissimum inter barones et magnates regni nostri Hungariae locum et ordinem obtinuerint...*” NAGY, Iván. *Magyarország családai czímterekkel és nemzékrendi táblákkal*. IX. Pest : Beimel és Kozma-Ráth, 1862, s. 41, pozn. č. 1.

³² Doteraz nepublikované údaje pozri: Istanbul, 1574: ÖStA HHStA Türkei (Turcica) I. Kart. 45, Konv. 1, fol. 146 a ISTHVANFI, N. *Historiarum de rebus Ungaricis*, ref. 29, s. 747; Budín, 1575: ÖStA AVA HKA Hofzählamtsbücher Bd. 29, fol. 180r, fol. 715r.

v prípade už spomenutého Štefana Illésházyho bol rozhodujúcou vplyvnou osobou jeho švagor Mikuláš Pálffy, u Szunyoghovcov príbuzenstvo bývalého dvorského vicekancelára Jána Liszthyho, alebo roku 1609 v prípade Juraja Horvátha príbuzní Bocskaiovci, a pri Mikulášovi Esterházym Illésházyovsko-Pálffyovské príbuzenstvo.³³

Ako novinku evidujeme vzostup pomocou vzdelanecko-úradníckej dráhy, vďaka ktorej sa dostali do radov aristokracie viacerí personáli (*personalis*) a palatínski miestodržiteľia (*locumtenens palatinalis in iudiciis*, skráteno *propalatinus*).³⁴ Personála Františka I. Révayho nasledoval na poste propalatiná najprv Michal Mérey, potom Mikuláš Istvánffy, roku 1588 zase kráľovský tabulárny sudca Pavol Czobor. Pri vzostupe posledne menovaného sa dostalo rozhodujúcej úlohy taktiež jednému propalatinovi, jeho bratovi Imrichovi, ktorý bol ku koncu života dokonca už barónom s krajinskou hodnosťou a zastával funkciu uhorského kráľovského komorského majstra. K úspechom týchto osôb bola však takmer v každom prípade potrebná aj podpora niektorého preláta alebo systém vzťahov a uznanie, ktoré si získali počas služby na Habsburskom dvore. Diplomatické služby vo výraznejšej miere zohrali úlohu pri získaní barónskeho titulu len v prípade Františka Zaya, niekdajšieho veľvyslanca v Konštantínopole (1554 - 1557), hoci bez odozvy zrejme nezostala ani jeho niekoľko desaťročí trvajúca vojenská služba.³⁵ Výslovne za zásluhy v hospodárskej činnosti sa členom magnátskeho stavu v skúmanom období stala len jedna osoba, Sebastián Thököly z Kežmarku.³⁶

Ak zosumarizujeme uvedené, je dobre badateľné, že hoci v Uhorskom kráľovstve v 16. storočí vzhľadom na to, že krajina bola jedným veľkým bojiskom a preto pri získaní barónskeho titulu dominovali vojenské zásluhy, predsa sa modely svetskej kariéry aristokratov (krajinskohodnostárska, vojenská, dvorská, právnovzdelanostná či diplomatická) markantne od seba neoddelili – a to na rozdiel od iných krajín Habsburskej monarchie (napríklad od Českých zemí, ako na to poukázal vo svojej práci Petr Maťa).³⁷ Ešte aj pre šľachticov pochádzajúcich z tej istej stolice viedlo viacero možných ciest k získaniu barónskeho titulu, ako aj k získaniu rôznych krajinských hodností či dokonca k palatinátu, ako to dokazujú v podstate značne rozdielne, predsa však viacero spoločných črt vykazujúce kariéry Mikuláša Pálffyho, Štefana Illésházyho či Mikuláša Esterházyho, ktorí sa všetci vyšvihli z Bratislavskej stolice a boli aj navzájom rodinne spriaznení a zviazaní.³⁸ O rôznych

³³ O úlohe rodín a manželstiev pri spoločenskom vzostupe pozri novšie: PÉTER, Katalin. *Házasság a régi Magyarországon. 16 – 17. század*. Budapest : L'Harmattan, 2008, s. 141 – 160.

³⁴ Bližšie k tomu pozri PÁLFFY, G. *Különleges úton*, ref. 9, s. 16 – 19; PÁLFFY, G.: *Zvláštna cesta*, ref. 9.

³⁵ O jeho kariére okrem dokumentov v rodovom archíve SNA ZÚ Lit. F, Fasc. 1 – 6, *passim*) pozri aj THALLÓCZY, Lajos. *Csömöri Zay Ferencz 1505 – 1570*. Budapest : Magyar Történelmi Társulat, 1885.

³⁶ O jeho hospodárskej činnosti pozri novšie ÚJVÁRY, J. Zsuzsanna. A ponyvásszekértől a közjő szolgálatáig (Thököly Sebestyén pályafutása). In *Hadtörténelmi Közlemények* 1992, roč. 105, č. 3, s. 75 – 93; GECSÉNYI, Lajos. Bécs és a hódoltság kereskedelmi összeköttetése a 16. században (Thököly Sebestyén felemelkedésének hátteréhez). In *Századok* 1995, roč. 129, č. 4, s. 767 – 790.

³⁷ MAŤA, Petr. *Svět české aristokracie (1500 – 1700)*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2004, s. *passim*.

³⁸ O tom sme písali v samostatnej štúdi: PÁLFFY, G. *Pozsony megyéből*, ref. 23; PÁLFFY, G. *Der Aufstieg der Familie Esterházy*, ref. 23..

iných možnostiach a úspešných kombináciách kariér (pri ktorých rozhodovali faktory ako napr. počet a talentovanosť detí, poloha majetkov, materiálne a náboženské pomery) svedčia aj údaje v tabuľke 3.³⁹ Podľa nich spomedzi krajinských barónov danej doby, teda spomedzi krajinských hodnostárov bol každý tretí počas svojej dráhy dvoranom na habsburskom dvore, potom hlavným kapitánom na uhorských pohraničných hradoch alebo účastníkom protitureckých bojov, teda úspešne využíval rôzne (dvorské, vojenské, krajinskohodnostárske) možnosti, napomáhajúce v rozvíjaní rôznych kariérnych ciest.

Tabuľka 3: *Krajinskí a nominálni dvorskí hodnostári Uhorského kráľovstva a ich služba na hlavných kapitanátoch a na habsburskom dvore (50. roky 16. storočia – 1608)*

Názov hodnosti	Počet osôb zastávajúcich hodnosť	Počet a pomer hodnostárov slúžiacich ako hlavní kapitáni, resp. počet a pomer, koľkí z nich predtým slúžili na dvore Habsburgovcov
Krajinský sudca	7	4 (57 %) – 1 (14 %)
Chorvátsko-slávonsky bán	8	8 (100 %) – 3 (38 %)
Taverník	4	4 (100 %) – 2 (50 %)
Spolu	19	16 (84 %) – 6 (32 %)
Uhorský kráľovský stajník	4	3 (75 %) – 2 (50 %)
Uhorský kráľovský komorný majster	5	3 (60 %) – 3 (60 %)
Uhorský kráľovský dvormajster	4	2 (50 %) – 0 (0 %)
Uhorský kráľovský stolník	4	4 (100 %) – 2 (50 %)
Uhorský kráľovský dverník	5	2 (40 %) – 2 (40 %)
Uhorský kráľovský čašník	5	3 (60 %) – 1 (20 %)
Spolu	27	17 (63 %) – 10 (37 %)
Všetci spolu	46	33 (72 %) – 16 (35 %)

Cituj:

PÁLFFY, Géza. Baróni a magnáti v Uhorskom kráľovstve v 16. storočí.

In *Forum Historiae*, 2010, roč. 4, č. 2. ISSN 1337-6861

http://www.forumhistoriae.sk/FH2_2010/texty_2_2010/palffy.pdf

Dr. **Géza Pálffy**, DSc. je vedúcim vedeckým pracovníkom oddelenia novoveku na Historickom ústave Maďarskej akadémie vied v Budapešti. Oblasťou jeho vedeckého záujmu je predovšetkým obdobie 16. storočia, najmä politické a vojenské dejiny. Patrí k najproduktívnejším autorom so širokou publikačnou činnosťou doma i v zahraničí. Je autorom nespočetných vedeckých štúdií a takmer dvoch desiatok monografií (*A három részre szakadt ország 1526-1606*. Budapest, 2009, 112 s.; *Romlás és megújulás 1606–1703*. Budapest, 2009, 112 s.; *The Kingdom of Hungary and the Habsburg Monarchy in the Sixteenth Century*. Boulder, Colorado: Social Science Monographs–Wayne, New Jersey: Center for Hungarian Studies and Publications, Inc.–New York: 2009. 410+18 s.; *Povijest Mađarske. Ugarska na granici dvaju imperija (1526-1711)*. Samobor, 2010, 295 s.; *A Magyar Királyság és a Habsburg Monarchia a 16. században*. Budapest, 2010, 564 s.)
Kontakt: gpalfy@tti.hu

³⁹ PÁLFFY, G. *Közép-Európa védőbástyája*, ref. 27, s. 101, tabuľka 5; PÁLFFY, G. *The Bulwark and Larder of Central Europe*, ref. 27, s. 101, tabuľka 5.